

Anmeldelser.

W. M. Peitz: Untersuchungen zu Urkundenfälschungen des Mittelalters. I. Die Hamburger Fälschungen. Freiburg (Herder) 1919.

Spørgsmaalet om, i hvilket omfang det hamburg-bremiske erkesædes ældste dokumenter er aabenbare falsknier, har altid haft megen interesse for dansk historieforskning, eftersom Danmark i henved trehundrede aar udgjorde en del af erkesædets provins.

Af danske forskere har dog kun A. D. Jørgensen søgt at give et selvstændigt bidrag til spørgsmaalets udredning¹, hvilket imidlertid blev ganske uden betydning i forhold til de omfattende undersøgelser, som en række tyske forskere, siden Koppmanns Göttinger-dissertation² rejste spørgsmaalet, har anstillet deraf. Til en for et tiaar saa at sige uanfægtet afslutning førtes diskussionen for erkesædets pavebreves vedkommende ved F. Curschmanns indtrængende og lærde diplomatiske undersøgelse: Die älteren Papsturkunden des Erzbistums Hamburg 1909, paa grundlag af hvilken Oluf Kolsrud i Norsk hist. tskr. 5. R. I, 216 ff. 1910 gav en fortrinlig oversigt over forskningens da opnaaede resultater. Disse er i kort referat følgende: fra ældre tid d. v. s. fra tiden før 1073 er i alt bevaret 25 pavebreve, af disse er 12 kun overleveret i senere afskrifter, medens 13 er bevaret i enkeltudfærdigelser paa pergament, hvoraf 6 med vedhængt pavebulle, der er egnede til at bringe den senere betragter indtrykket af, at de er originaler. Men af disse 13 er i virkeligheden kun to, Clemens 2.s af 1047 24 apr. og Leo 9.s af 1053 6 jan., ægte — og de hører til dem, hvor seglet er bortkommet — de andre 11, deriblandt den ældste, Gregor 4.s grundlæggende bulle af 832, viser sig straks ved deres ydre form, men ogsaa ved en nærmere undersøgelse af deres formler og hele indhold alle at være helt eller delvis uægte. De

¹ Den nordiske Kirkes Grundlæggelse 1874—78. Tillæg 3—28.

² Die ältesten Urkunden des Erzbistums Hamburg · Bremen 1866.

er »skinoriginaler«, senere udførte falsknerier, hvorefter man alene kan tvistes om, hvorvidt falskneren muligvis trofast har gengivet et ægte forlæg, eller om han mere eller mindre gennemgribende har interpoleret det eller endog helt frit fabrikeret sit falskneri¹. Undersøger man ud fra diplomatiske synspunkter de kun i afskrift bevarede, ser man, at ogsaa af disse maa mindst 6 være forfalskede; naar der for 10 af dem udtrykkelig nævnes tidligere kendte originaler, har disse ogsaa været »skinoriginaler« (Peitz 179).

Disse falsknerier er udført til fem forskellige tidspunkter. Erkebisp Adalgar 888—909 har forfalsket kejser Ludvig 1.s stiftelsesbrev af 834 15 maj; om ved 1010 er fabrikeret et brev af kong Ludvig 2., der skal være fra 842, og pave Nicolaus 1.s brev af 864 1 juni om klostret Ramelsloh; mellem 1055 og 1085 Stefan 5.s bulle fra 889—891; 1122 har man fremstillet ikke mindre end 9 falske pavebreve, deriblandt Gregor 4.s stiftelsesbrev; endelig om ved 1133 er endnu 3 falske breve udfærdigede. Hensigten med alle disse falsknerier har efter de forskeres mening, der har oplyst dem, været dels at sikre den bremiske erkebisp besiddelsen af vigtige ejendomme f. e. Ramelsloh, dels at afgive retsgrundlag for hans krav om visse ærestegn, særlig palliet, dels og fremfor alt endelig at vise, at det omraade, der var erkebispens tillagt, lige fra først af omfattede hele Norden, saaledes som det efterhaanden blev opdaget og kendt. Allerede Gregor 4.s stiftelsesbrev til Ansgar af 832 nævner som dele af hans erkeprovins foruden Danmark, Sverige og Norge: Færøerne, Grønland, Helsingeland, Island, Skridfinnerne og Slaverne — hvor frækt, siden vi dog ved, at Island først blev opdaget kort før 874, Grønland først i aarene 983—86. Med al tilsyneladende ret kunde anmelderen af Curschmanns arbejde i dette tidsskrifts 8 R. II, 429—30 udtale, at paa dette kolossale falskneriarbejde kan en dansk historiker i bevidsthed om, at »fra hele Danmarks middelalder findes kun faa uægte eller forfalskede diplomer«, kun se »med den største forundring og uhygge«.

1919 har W. Peitz imidlertid udsendt det i overskriften anførte arbejde, hvori han søger at give en ganske anden forklaring

¹ Det er ganske interessant, at en af disse skinoriginaler, efter egen opgivelse af pave Marinus 2 til erkebisp Adaldag 943—45, nu findes i rigsarkivet i København, hvortil det er kommet fra Danske Selskab, der atter har faaet det fra Rostgaard. (Langebek) Det kgl. Danske Selskabs Begyndelse og Tilvæxt i de tre første Aar. Kbhvn. 1748, 171; velvillig meddelelse af arkivar Dr. W. Christensen. Dokumentet er nu let tilgængeligt i den fornylig i rigsarkivet aabnede udmærkede lille udstilling.

af hele dette forhold. Forf. er en fremragende diplomatiker, der ved sine arbejder over Gregor 7.s originalregister, over Gregor 1.s register og over Liber Diurnus I, das vorgregorianische kanzleibuch der Päpste, desuden ved adskillige afhandlinger i forskellige tidsskrifter tilstrækkeligt har godtgjort sin ret til at tale med om spørgsmaal af denne art. Den store lærdom i pavelig og middelalderlig diplomatik, han ved disse arbejder har erhvervet sig, lyser ud af hans arbejde over Hamburgerfalsknerierne; at han som god katolik vil bruge sin lærdom til at søge en bedre forklaring af et forhold, der ogsaa for ham staar som en plet paa den katolske kirke, tjener ham kun til ære. Men yderligere viser hans undersøgelse, at dette spørgsmaal om Hamburg-Bremen falsknerierne endda har en langt videregaaende interesse for Nordens og Danmarks ældste historie, end man hidtil har tænkt sig.

Jeg maa naturligvis her forbigaa den mængde af diplomatiske detaillier, der giver Peitz de virkelig vægtige argumenter i hans bevisførelse, og kan næst at henvide den interesserede læser til hans egen bog alene søge at referere hovedpunkterne af hans argumentation og fremtage til betragtning det enkelte punkt deraf, der har særlig interesse for nordisk historie. Hans argumentation fremtræder klarest i hans bogs 3. afsnit, der behandler de pavebreve, der forlener erkebisper af Hamburg-Bremen med palliet eller andre ærestegn (mitra, ridning paa naccus) eller stadfæster saadanne privilegier. Disse 14 eller 16 palliebreve er langt de fleste saavel af skinoriginalerne som af de bevarede pavebreve i det hele taget, naturligt nok, fordi palliet vel forsaavidt var knyttet til erkesædet, som det var erkebispens egentlige kendetegn, men dog betragtedes som saa personligt, at det maatte søges af hver enkelt erkebisp, og som regel ledsagede ham i graven. Peitz spørger nu først: hvad mener man, naar man siger, at disse skinoriginaler er »falsknerier«. Kan man mene andet dermed end, at erkebispens stræbte at faa det pavelige kancelli til at tro, at disse skinoriginaler var de ægte oprindelige pavebreve, og at dette lykkedes ham saavidt, at det pavelige kancelli ud fra denne tro udstedte nye breve i overensstemmelse med dem. Men hvorledes har det været muligt ved disse plumpe skinoriginalers hjælp at føre det pavelige kancelli bag lyset? Det pavelige kancelli udfærdigede i 9. og 10., ja lejlighedsvis endnu i 11. aarh. sine buller

¹ Sitzungsber. der kais. Akad. der Wissenschaften zu Wien. Phil. hist. kl. bd. 165, Abt. 5 1911. Erg. heft. zu Stimmen der Zeit II Reihe, Forschungen 2. Heft 1917. Sitzungsber. der kais. Akad. der Wissenschaften zu Wien. Phil. hist. kl. bd. 184 Abt. 3 1918.

paa papyrus (179), skinoriginalerne er alle paa pergament; deres skrift er snarere fra slutn. end fra beg. af 12. aarh., ialtfald har udfærdigeren ikke forsøgt at give den karakter af en skrift fra 9. eller 10. aarh., de vedhængende buller er anbragt ikke midt under brevet, som det er ufravigelig sædvane for alle ægte pavebreve, men tæt ved pergamentets højre rand; ogsaa rigsarkivets Marinusbulle har bevaret tydelige mærker af, at seglet har været anbragt i højre hjørne. Ingen falskner kunde haabe, at et saa groft falskneri skulde skuffe det pavelige kancellis diplomkyndige embedsmænd. Paa den anden side: tog det pavelige kancelli trods dets viden om, at udfærdigelsen maatte være »falsk« d. v. s. ikke den oprindelige, skinoriginalen for god, hvori bestaar da »falskneriet«?

Nej sagen er den ganske simple, at netop pavebullernes udfærdigelse paa papyrus er aarsagen til skinoriginalernes fremkomst. Det var i alt fald for palliebrevenes vedkommende fra gammel tid et ufravigeligt krav, at ansøgeren skulde vedlægge sin ansøgning, altsaa forelægge i Rom, palliebrevene til hans forgængere (214), vel netop paa grund af palliets særegne personlige karakter. Men naturligvis sledes papyrusbullerne op ved, at de for hver ny erkebisp maatte føres paa rejse over bjerg og dal fra Bremen til Rom; de svære blybuller, den lange vej paa hesteryg, regn og floder, alt tærede paa dem, d. v. s. paa den del af dem, der laa yderst, protokollen eller eskatokollen, eftersom de var sammenrullede. Udstedernavne paa paver forsvandt, datum forsvandt, dele af protokollens og eskatokollens formularer forsvandt. Da i 12. aarh. Bremen atter efter langvarig strid var kommet i fred med Rom, forsøgte man i Bremen at restituere sit hele brevmateriale ud fra de papyrusrester, man havde i behold. Man skrev dem over paa pergament, saa godt man forstod det. Protokol og eskatokol kunde være gaaet tabt; man søgte at fuldstændiggøre den saa godt det var muligt; det var et vanskeligt arbejde, og formlerne blev oftest urigtige, svarede ikke til udsteder- og modtagernavne. Ingen tænkte heller paa at ville indbilde nogen- somhelst, og mindst det pavelige kancelli, at disse skinoriginaler som man udfærdigede, var ægte og oprindelige pavebreve. Men kernen i dem var ægte, selve deres dispositive indhold var rigtigt nok; det var netop det eneste, der var bevaret af de gamle papyrusbuller. Efter bedste evne søgte man at fordele disse kerner paa de paver og tilsvarende erkebisper, man havde viden om, bl. a. fra Adam af Bremen. Man tog derved beklageligt fejl; Peitz kan ud fra sit nøjere kendskab til de til enhver tid brugelige form- lere i pavekancelliet bevise os, at den bulle, som Hamburgerskrive-

ren troede var udstedt af Johan 10. til erkebisp Unni 920 29 oktbr. i virkeligheden maa være udstedt af Benedikt 8. til erkebisp Unwan i 1013.

Saaledes løser Peitz vanskelighederne ved palliebrevene; han viser, at de, naar de henføres til de rette udstedere og modtagere, hvad skriveren i 12. aarh. næsten aldrig har formaaet, er i bedste indbyrdes overensstemmelse og i bedste overensstemmelse med de til enhver tid i det pavelige kancelli brugte formularer. Hvor vanskeligt det var for 12. aarh.s skriver, den saakaldte falsker, at finde de rette udsteder- og modtagernavne, ses bedst af, at af de 11 skinoriginaler er de 7, maaske de 10 stykker »omdøbte« efter udfærdigelsen, idet pavenavnene staar paa rasur; altsaa har en i sin egen indbildning bedrevidende korrektør gennemgaaet og rettet skriverens udfærdigelse. Han er da enten den aandelige ophavsmand til »falsknerierne«, eller ogsaa er han ganske simpelt den mand, der ud af sit større kendskab til kirkehistorien har ment at kunne rigtigere bestemme de papyrusbrudstykker, skriveren havde faaet til opgave at omskrive paa pergament. Og hvad der er en fyldestgørende forklaring for palliebrevens omskrivning, hvor aarsagen til papyrusbullens fordærvelse er saa aabenbar, tør sikkert ogsaa have gyldighed for andre omskrevne pavebreve, der maaske af samme grunde, maaske paa anden maade er blevet opslidte. Det er ogsaa et stærkt argument for rigtigheden af Peitz forklaring, at saasnart papyrusbullernes tid er forbi, saasnart pavekancelliet med Clemens 2.s og Leo 9.s buller begynder at bruge pergament til sine breve — saa er ogsaa »falskneriernes« tid forbi.

Hvad der paahviler os er at forstaa den tids tankegang. At forandre en papyrusbulle til et pergamentbrev, at tillægge den efter bedste overbevisning en udsteder og en modtager, var ikke et »falskneri«, det var ganske simpelt en nødvendig handling, naar papyrusbullen var opslidt. Omskrivningen af et ældre opslidt dokument i ny originalform var for den tids opfattelse overhovedet intet falskneri i vor mening af ordet; det var ganske simpelt en naturlig handling af et kancelli, der havde naaet tilstrækkelig anerkendelse til, at man ikke tvivlede om dets udfærdigelsers rigtighed, selvom man vidste, at de var omskrivninger.

Mest anstød hos nordiske forskere vil naturligvis Peitz' paastand om, at det reale indhold af Hamburgerbrevene er ægte, vække, thi denne hans paastand gælder ogsaa Gregor 4.s stiftelsesbrev af 832 med den beskrivelse af det hamburgske erkesædes omraade, jeg ovenfor karakteriserede som fræk ud fra den hidtil herskende opfattelse. Men lad os nu høre Peitz forsvar derfor:

Island og Grønland blev almindelig bekendt ved Adam af Bremens værk fra 1076 og vakte da den største opsigt; er det nu ret vel tænkeligt, at den mand, der 1122 skal have forfalsket Gregor 4.s bulle af 832, har haft den dristighed i den at indføre disse lande, der netop da lige var blevet almindeligt bekendt. Er det rimeligt at antage, at en falskner i Spanien om ved 1520 vilde være faldet paa den tanke at indsætte Kuba eller Ny-Granada i et falsk brev, som han daterede 1250, for derved at gøre »ældgamle« rettigheder til disse lande trolige? Nej, forholdet er det ganske simple, at da Anskar i efteraaret 831 vendte tilbage fra sin missionsrejse til Sverige, medbragte han derfra kendskabet til alle disse nordiske lande; paa rigsforsamlingen i Diedenhofen oktbr.—novbr. 831 aflagde han beretning om sin rejse og om, hvilke lande hans mission efter hans nu indhentede oplysninger burde omfatte. Tilstede i Diedenhofen var ogsaa arabiske gesandter fra Al-Mamun, de har hørt Anskars beretning, og derved forklares det, at arabiske geografer fra 9. aarh. har faaet forestillinger om et stort nordland (110—111). Fra Diedenhofen har kejserlige gesandter bragt Anskars viden til det pavelige kancelli; det ses deraf, at i Gregors bulle bruges sikre gammelhøjtyske betegnelser som Gronlandon og Scrideuindun, medens Adam har latiniseringer som Gronlandi; thi hvad skulde have bragt en falskner, der satte sin latinske tekst sammen efter Adam, til at ombytte hans latiniserede folkenavne med tyske landsnavne? Netop dette forhold er et bevis for, at selve realiteterne i Gregor 4.s bulle er ægte. Og videre viser det sig, at afvigelserne i de følgende meget let finder deres naturlige forklaring. Nicolaus 1.s bulle udelader Helsingeland; man var da blevet klar over, at det kun var en provins af Sverige, ikke som Anskar havde troet et særligt land som Norge eller Island (98—100); kort efter gled ogsaa Farrie ud, formentlig fordi man, kun støttende sig til Anskars vidnesbyrd, senere troede, at hans angivelse kartografisk maatte fastlægges som Fosetisland d. v. s. Helgoland. Naar i løbet af 10. aarh. tilsidst ogsaa Island glider ud af navnelisten, saa at Agapit 2.s bulle af 948 kun nævner Danmark, Norge og Sverige, er det en simpel følge af, at bullerne nu ikke mere angiver missionsdistriktets omfang, men de lande hvor missionen allerede har faaet fast fod og oprettet bispesæder. Derfor kommer allerede 989 Slaverne igen og 1013 kan Island, Scrideuindun og Gronlandon paany indføres i navnelisten, hvis senere vekslen fra nu af alene beror paa, hvilken af de ældre buller der har været forlæg. Saaledes slutter de forskellige lister sig da paa det nøjeste til de givne forhold paa ethvert tidspunkt; er de forfalskede i 12. aarh. for at skaffe

erkesædet grundlag for retskrav over hele Norden, har falskneren højst mærkeligt kun husket at sætte den lange liste ind i de ældste buller, men helt glemt den og sit falsknerformaal, da han forfalskede de yngre (103).

I sine slutningsbemærkninger (231) forkynder Peitz da meget tillidsfuldt sine resultater: de ægte Hamburgerbreve fra 832, 834 og 864 sammen med det oprindelige vita Anskarii — herom straks nedenfor — og vita Rimberti viser afgørende, at Island og Grønland var opdaget og kendt allerede før 832. Anskar bragte denne viden med ved sin tilbagekomst fra sin første svenske missionsrejse til kejserhoffet og derfra til det pavelige kancelli. Der har da ogsaa, førend Adam af Bremen skrev, foreligget et de senere kataloniske kort lignende nordisk kortmateriale, der sandsynligvis gaar tilbage til Karolingertiden, og som Adam selv har lagt til grund for sin beskrivelse af Norden; herom lover Peitz dog senere udførligere meddelelser. Er nu denne Peitz' opfattelse saa helt uforenelig med de hidtil herskende meninger om dette spørgsmaal? De findes senest og mest autoritativt sammenfattede af FINNUR JÓNSSON i *Norsk-islandske kultur- og sprogforhold i det 9. og 10. aarh.* (Dansk Vidensk. Selsk. Hist.-fil. Medd. III, 2, 1921). Ved en sammenholden maa man dog holde sig klart for øje, at Finnur Jónsson alene drøfter spørgsmaalet om, hvorledes, hvorfra og af hvem Færøerne og Island bebyggedes, Peitz kun spørgsmaalet om, hvorvidt disse lande og Grønland var kendt af søfarere og efterretninger om disse landes tilstedeværelse bredt til Birka eller Hedeby inden 831 — thi at Helsingeland og Skridfinnerne var kendt i Birka 831 kan der vel ikke være tvivl om. Om den tids kendskab til Færøerne kan der nu selv efter Finnur Jónssons fremstilling heller næppe herske nogen tvivl. Han refererer (6) den irske munk Dicuil's bekendte oplysninger derom efter ham har der i omtrent hundrede aar boet eneboere fra Scottia paa Faareøerne, hvis utallige faareflokke naturligt ogsaa maa være bragt dertil af mennesker; men nu, siger Dicuil, er disse eneboere forsvundet derfra »paa grund af de nortmanniske røvere«. Dicuil skrev 825, og F. Jónsson slutter af hans ord, at de irske eneboere har boet der det meste af 8. aarh., og at den første »nortmanniske røver«, Grim Kamban, maa være kommet dertil om ved 800. I de nordiske lande har man da sikkert kendt Færøerne 831. Men Dicuil nævner ogsaa Thile, Island, og selvom af Nordmænd Ingolf ogsaa var den første, der 874 tog fast bopæl dær, ved vi dog, at der før ham nævnes andre nordiske søfarere, der havde set landet, deriblandt Gardar den svenske, og selv Are frode beretter jo, at da Ingolf kom til Island, »var her kristne

mænd, som Nordmændene kalder paper, men de drog siden bort, fordi de ikke vilde være her sammen med hedenske mænd, og efterlod sig irske bøger, bjælder og bagler; deraf kunde man forstaa, at de havde været irske« (8). En irsk bosættelse længe før Ingolfs ankomst og Dicuils omtale af Thile forudsætter i alt fald, at Island allerede ved 800 har været kendt af søfarere i disse have. De var vel paa jagt efter edderfugle, fisk, sæler og maaske endog hvaler; de tog kending af land og gav navne dertil; jeg er ikke helt overtydet om, at man saa fuldstændigt som F. Jónsson gør det 46 ff. kan forkaste de irske stedsnavne paa Island; de behøver jo dog ikke at betyde nogen irsk bosættelse, men kan alene være skippernes kendingsnavne, senere bevarede af de norske kolonister. Men har Island været kendt af søfarere ved 800, hvorfor saa ikke ogsaa Grønland? Island er jo langt nordligere end det sydligste Grønland; Gunbjørn blev, selv efter sagatraditionen, kort efter 874 forslaaet saalangt ud i havet vest for Island, at han samtidig saa Snefjældsjøkel og Grønlands jøker; det er lettere at komme til kap Farvel end til Reykjavik. Det eneste, Peitz' teori forlanger af os, er at vi skal opgive troen paa, at det var Erik den røde, der først gav Grønland sit navn. Lad os huske paa de mange eksempler, historien frembyder os paa, at søfarere har vidst bedre besked end dem, der langt senere nedskrev deres iagttagelser. Overhovedet, hvem tør for en tid, da skrivekunsten var et sjældent privilegium for de faa, paastaa, at kun den viden, der er os senere efterladt i skrift, var den tids hele viden. Jeg kan da ikke i de hidtidige, alene paa senere skriftvidnesbyrd baserede meninger om Nordboernes antagelige geografiske viden i beg. af 9. aarh. se nogen afgørende hindring for muligheden af, at Peitz' forklaring kan være rigtig.

Til en vis grad har Peitz imidlertid selv bidraget til den kritik, hans arbejde har mødt fra meget kyndig side, ved den særlige teori, han har fremsat om overleveringen af vita Anskarii. Forholdet er kortelig sagt det, at Anskars liv foreligger i to udgaver: den ene A er den udførligste, men har hvor den omtaler eller citerer breve om erkesædets oprettelse eller omraade en kortere angivelse heraf, omfattende kun Sverige, Danmark og Venden; den anden B er i hele sin beretning langt mere kortfattet, idet den bl. a. udelader adskilligt, som A har, om Ebo af Rheims' betydning for den nordiske mission, men den har derimod den fuldstændige opregning af de erkesædet underlagte lande, der svarer til listen i Gregor 4.s bulle. A foreligger tidligst i et ms. fra 10. aarh., B tidligst i et haandskrift, som Vicelin som domherre i Bremen mellem 1114 og 1123 har foræret klostret Ab-

dinghof ved Paderborn. Den siden Dahlmann og Waitz herskende mening gaar da, som det tilkendegives i selve signaturerne, ud paa, at A er den oprindelige, ægte form af vita Anskarii, B en afkortelse, hvis tekst er paavirket af de imidlertid fremstillede falske Hamburgerbreve og, siden Adam af Bremen ikke kender den, affattet mellem 1073 og 1123. Tidspunkterne for de to teksters tidligste forekomst giver nu naturligtvis i og for sig intet sikkert holdepunkt for, hvilken af dem, der er den ældste; og Peitz har i Zts. des Ver. für Hamb. Gesch. XXII, 1918, 135—167 ved et meget flittigt og indtrængende arbejde med teksterne søgt at vise, at det er B-affattelsen, der er den ældste og oprindelige, hvorimod A er opstaaet ved tilføjelser til og omskrivninger af B. Denne opfattelse hævder han ogsaa i sit her omtalte arbejde og søger yderligere at styrke den; hans iver herfor er ogsaa let forstaaelig, thi det er klart, at kan han ganske sikre rigtigheden af denne paavisning, vilde han dermed have naaet ogsaa et afgørende bevis for sin paastand om, at realiteterne, dispositionerne i de omskrevne pavebrevs tekst er ægte og tilforladelige nok, at f. e. den lange landliste sikkert ogsaa har staaet i Gregor 4.s oprindelige bulle. Men denne paavisning er imidlertid mislykkedes for ham; WILH. LEVISON har i en afhandling *Die echte und die verfälschte Gestalt von Rimberts Vita Anskarii*, Zts. des Ver. für hamb. Gesch. XXIII, 1919, 89—146 overbevisende anført alle de grunde, der taler mod Peitz' opfattelse og for at B-teksten i alt fald er afledet af A-teksten. Jo mere vægt Peitz selv har lagt paa netop denne argumentation ud fra vita Anskarii, med des mere vægt rammer ogsaa Levisons modbevis ham.

Men er nu den omstændighed, at Peitz maatte have set forkert paa dette punkt, af saa indgribende betydning, at dermed maa ogsaa hans hele arbejde over Hamburgerbrevene og hans forklaring af dem falde? Jeg maa tilstaa, at jeg ikke kan se nødvendigheden heraf. Beviset for, at B-teksten er afledet af A-teksten, medfører dog ikke sikkerhed for, at denne sidste, som den er os overleveret, er i et og alt netop den oprindelige, ufordærvede tekst af vita Anskarii. Som vi kender den, lader den sig ikke føre længere tilbage end til 10. aarh., dens korte liste: Svenske, Danskere og Vender, svarer ganske nøje til Johan 15.s bulle af 989 (Peitz 97). Det er jo muligt, at B-tekstens forfatter har arbejdet paa grundlag af en ældre A-tekst end den, vi kender. Ejenommeligt er det i alt fald, at alle haandskrifter af vita Rimberti, der er forfattet mellem 888 og 909, og som efter Levisons mening kun kender A-teksten af vita Anskarii, har den fuldstændige liste; et forhold, hvoraf man da ogsaa kun har kunnet give

den forklaring, at vita Rimberty paa dette sted er senere interpoleret (Levison 102—103), og at altsaa beklageligt nok ikke et eneste haandskrift deraf uden denne interpolation er bevaret. Maa man da ikke spørge: kender vi overhovedet den ægte tekst af vita Anskarii?

Saavidt jeg kan se, behøver Peitz nu overhovedet ikke dette fra vita Anskarii hentede bevis, der ganske vist vilde være afgørende, hvis han kunde føre det. Hans første og væsentligste fortjeneste er hans arbejde med dokumenterne selv og de resultater, han derved har naaet. Det er derved lykkedes ham at give en sammenhængende, forstaaelig og helt igennem tilfredsstillende forklaring af hele den række punkter indenfor spørgsmaalet om Hamburgerbrevene og deres overlevering, som »falskneri«-forklaringen maatte lade henstaa som ganske uforstaaelige. Al moderne kritisk forskning har lært os, at hvor dokument staar mod beretning, maa beretningen vige; og saaledes maa de resultater, der udvindes af et studium af dokumenter, gaa forud for dem, der udvindes af et studium af beretninger om de samme forhold; tilbage bliver kun at forklare, hvorfor studiet af beretningerne giver andre resultater end studiet af dokumenterne, og hvorfor beretningsresultaterne i forhold dertil er og maa være urigtige. Den, der vil gendrive Peitz, kan ikke gøre det ud fra beretningerne, ikke fra vita Anskarii, saa usikkert, som det er os overleveret, end mindre fra den saa langt senere nordiske overlevering; han maa gaa ned paa palæstraen og overvinde Peitz paa hans egen kamplads: forklaringen af dokumenterne selv. Selvom Peitz her overvindes, selvom det maatte lykkes en fremragende diplomatiker at vise, at disse Hamburgerbreve dog ogsaa er falske i den forstand, at deres dispositive, reale indhold ikke kan være rigtigt gengivet, saa bliver dog tilbage, at Peitz ved sit fortrinlige arbejde har kastet nyt lys over alle de middelalderlige breve, som man hidtil med alt for stor letfærdighed har villet nøjes med at karakterisere som »falsknerier«. Vi maa opgive den tanke, at hvor en kopi af et dokument ikke gengiver dette verbotenus, eller hvor et dokument er opsat uden forudgaaende dokumenter, foreligger der et »falskneri« i moderne forstand, der da sikkert maa have haft en bestemt hensigt, nemlig en eller anden, fortrinsvis økonomisk, fordel for falskneren. I de ansete middelalderlige kancellier, kirkelige som verdslige, »forfalskede« man ikke breve — naturligvis dengang som nu altid bortset fra undertiden forekommende uregelmæssigheder — men man udfærdigede breve, der gav det rigtige indhold af rettigheder, hvorom der hidtil ikke havde været brev udstedt, eller hvorom det oprindelige brev var bortkommet

eller ødelagt. Denne betragtning faar en endnu videre og vigtigere betydning, naar den anlægges paa tidligt nordisk brevvæsen. Hvad der opfattedes som naturligt i forholdet mellem Hamburg og Rom, verdens fineste cancellier, maatte blive og være en naturlig selvfølge, da man paa steder og i en tid, hvor retshandlinger paa tinge eller ved vidner var de eneste anerkendte bevismidler, begyndte at give dokumenter uden vidner en beviskraft, der beroede alene paa den tillid, man efterhaanden fik til, at et dokument, udstedt af et troværdigt cancelli, en biskops eller en konges, ogsaa i sig selv var rigtigt. Om et saaledes anset cancelli udfærdigede et nyt brev, omskrev et gammelt brev, naar den skrevne adkomst, man hidtil havde støttet sig paa, af en eller anden grund, f. e. vidners bortdøen, var blevet ikke beviskraftigt, eller udfærdigede et brev, der i sig samlede ældre retshandlinger, hvorom maaske kun en notitia eller overhovedet ingen ældre skriftlig handling var bevaret, var ligegyldigt; afgørende var alene cancelliets, eller dog skriverstuens anseelse og troværdighed; den dækkede alle dens udfærdigelser, som den dækker dem den dag i dag — et synspunkt, som Peitz maaske noget stærkere kunde have fremhævet. Ægte eller falsk er i de fleste, praktiske forhold et spørgsmaal om tillid. Naar pavekancelliet anerkendte de hamburgske »skinoriginaler«, beroede det ikke paa, at det ansaa dem for »ægte«, men paa at det nærede den tillid til Bremerkancelliet, at dette havde omskrevet de gamle originaler rigtigt. Man vil sikkert ogsaa ved en nøjagtig gennemgang af gamle danske dokumenter kunde finde adskillige eksempler paa saadanne »falsknerier« som de hamburgske. A. Køcher har i dette tidsskrifts 9. R. II, 129 ff. anført stærke grunde for, at vort ældste kongebrev af 1085 maa betragtes som en saadan omskrivning, og der vil sikkert kunne findes andre danske »falsknerier« af samme art.

Erik Arup.

**M. Cl. Gertz: *Scriptores
Minores Historiæ Danicæ
Medii Ævi.* Kbhvn. 1917—
1922.**

Medens Professor Gertz for Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie arbejdede paa Vitæ Sanctorum Danorum, var det hans Tanke at betegne Bogen som Vol. I af en ny kritisk Udgave af *Scriptores Rerum Danicarum*, men da Værket udkom i 1912, vilde han ikke, at det skulde bære en Titel, der gav Løfter, som det maaske ikke forundtes ham at indfri. Siden dengang har Gertz imidlertid fuldendt endnu et Arbejde for Sel-